

УДК [378.245:364](410)

DOI: 10.31499/2618-0715.2 (7).2021.244658

МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Савельчук Ірина, доктор педагогічних наук, професор, доцент кафедри соціальної освіти та соціальної роботи, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ORCID 0000-0001-6813-4548

E-mail: iraut@ukr.net

У статті з'ясовано, що підвищення якості підготовки соціальних працівників забезпечується шляхом розробки й впровадження стратегій побудови освітнього середовища університету. Соціальні інновації представлено як важливий ресурс розвитку підготовки соціальних працівників, які сприяють формуванню інноваційного освітнього середовища університету. Наголошено, що цінності інноваційного освітнього середовища підготовки виступають нормами взаємодії усіх учасників освітнього процесу, тоді як стратегії забезпечують удосконалення якості підготовки соціальних працівників. Здійснено критичний аналіз можливостей виокремлення стратегій побудови інноваційного освітнього середовища університету: партнерська взаємодія усіх учасників освітнього процесу та фахівців соціальних закладів; залучення викладачів до інноваційної діяльності; підтримка процесу актуалізації інноваційного потенціалу майбутніх соціальних працівників.

Ключові слова: підготовка соціальних працівників, соціальні інновації, цінності інноваційного освітнього середовища університету, інноваційні стратегії, підвищення якості соціальної освіти.

MECHANISMS FOR IMPROVING THE QUALITY OF SOCIAL WORKERS' TRAINING

Savelchuk Iryna, Doctor of Sciences (Dr. Hab.) in Education, Professor, Associate professor Department of Social Education and Social Work, National Pedagogical Dragomanov University

ORCID 0000-0001-6813-4548

E-mail: iraut@ukr.net

In the context of the environment approach, the social professionals' training is seen as a holistic system, the components of which are interconnected. It has been found that improving the quality of social professionals' training, in particular social workers, can be ensured by developing and introducing strategies for building the educational environment of the university. Social innovations are presented as an important resource for developing the social workers training that contribute to the innovative educational environment development of the university. The article notes that the values of the innovative educational environment of training are the norms of all participants interaction in the educational process, and strategies become the basis for improving the social workers' training. A critical analysis of the possibilities of highlighting strategies for building an innovative educational environment of the university was carried out: partnership between all participants

in the educational process and specialists in social institutions; engaging teachers in innovation; support the process of mainstreaming the future social workers' innovative potential. The article presents the professional training should be aimed at the social specialist development capable of introducing innovations of social work, taking into account the clients' needs and the realities of modern practical activities. Emphasis is placed on the importance of developing appropriate scientific and methodological support for the social workers training.

Key words: *social workers training, social innovations, the values of the innovative educational environment of the university, innovative strategies, improving the quality of social education.*

Постановка проблеми. Соціальні виклики й ризики українського соціуму потребують від фахівців соціальної сфери інноваційного мислення, професійної гнучкості, комплексних практико орієнтованих компетенцій, що забезпечать переорієнтацію майбутніх соціальних працівників на застосування інноваційних методів, форм та технологій соціальної роботи ще на етапі навчання в університеті. Проте, проблема здійснення підготовки фахівців до інноваційної професійної діяльності в галузі соціальної роботи останнім часом виходить за межі традиційного розуміння інновацій, оскільки суспільна значущість результативності інноваційної діяльності соціальних працівників забезпечується завдяки акумуляції та інтеграції ресурсів соціальної роботи, їх активізації та взаємодії.

Процес створення та впровадження соціальних інновацій тісно пов'язаний з розвитком інноваційної активності фахівців соціальної сфери, актуалізацією їхнього інноваційного потенціалу. Абсолютно правомірним стає пошук механізмів підвищення якості підготовки соціальних працівників до інноваційної діяльності через виявлення стратегій для ефективного функціонування інноваційного освітнього середовища закладів вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Відповідно до мінливих соціокультурних умов розвитку суспільства, виникнення соціальних інновацій як свідомо організованих нововведень або нових явищ практики соціальної роботи, безперечно потребує наявних ресурсів професійної підготовки майбутніх фахівців до забезпечення їх успішної реалізації.

Сутність нововведень полягає у створенні передумов для виникнення нової якості у різних сферах життєдіяльності суспільства [3, с. 45–47]. Завдяки актуалізації практичного досвіду й виникає інновація в умовах особливої діяльності, яку розуміють як інноваційну. Перехід певної системи з одного стану в інший або цілеспрямованої зміни стану об'єкта – розкривають соціальні інновації, які виступають «як процес реалізації заходів, спрямованих на зміну взаємовідносин у різних соціальних групах, системах, покращення умов праці, зміна економічних, екологічних, культурних і політичних аспектів» [8, с. 108]. Особливо проблемним стає взаємозв'язок між різними типами (видами) інновацій через відмінності чинників ефективності соціальних інновацій. Тим самим виникають труднощі визначення результативності впровадження саме соціальних інновацій, оскільки вони впливають на структурні зміни «цінностей, потреб, мотивів, норм та моделей поведінки» [4, с. 61].

Трансдисциплінарність створення нових концептуальних, теоретичних, методологічних інновацій дозволяє розглядати інновації як «інтеграцію наукових досліджень, професійної практики та навчання» [12, с. 65]. Водночас, якщо інноваційне середовище організоване певним чином, то воно стає можливим забезпечувати не тільки інноваційний розвиток суспільства, але й інноваційний розвиток людини [1, с. 45–48]. За визначенням Комісії соціальних інновацій ЄС [14] об'єднання ресурсних можливостей та співпраця вважається пріоритетним для вирішення соціальних проблем. Продукування соціальних інновацій стає можливим через обов'язкове створення сприятливого «природного середовища» завдяки інструментам побудови такого простору (інкубатори, хаби, форуми, конкурси та методології дослідження: тестування і вимірювання впливу тощо) [14, с. 21]. При цьому, обов'язково слід враховувати те, що соціальні інновації передбачають «зміни соціального характеру» [10, с. 147], які неможливо однозначно виміряти та оцінити, так як їх поширення й закріплення стосується впливу на вирішення соціальних проблем [10, с. 151–152].

Проте, суспільні виклики щодо збільшення соціальних проблем та соціально-негативних явищ, які потребують вирішення, перш за все, вимагають конструктивного забезпечення «поєднання соціальних інновацій з соціальним навчанням у створених спільних, креативних та інклюзивних умовах» [13, с. 185]. Щодо відповідної спрямованості підготовки соціальних працівників, яка має передбачати особливості розробки й впровадження інновацій в галузі соціальної роботи стає цілком зрозумілим необхідність особливого впливу спеціально-організованих умов освітнього середовища університету.

Мета статті полягає у теоретичному дослідженні можливостей підвищення якості підготовки соціальних працівників стосовно виокремлення стратегій побудови інноваційного освітнього середовища університету.

Виклад основного матеріалу. Вплив соціально-економічних й соціокультурних чинників на становлення вітчизняної університетської освіти, усталеність вітчизняних традицій підготовки фахівців у системі вищої освіти до впровадження новітніх освітніх технологій сприяють забезпеченню умов для інноваційної діяльності усіх учасників освітнього процесу. Створення й функціонування освітнього середовища університету завдяки оптимальному поєднанню усіх його складових має змогу позитивно впливати на розвиток усіх суб'єктів освітньої діяльності, їх самореалізацію та самовдосконалення.

Освітнє середовище університету може виступати як простір, у якому багатовекторність механізмів взаємодії та комунікацій забезпечує зосередження на поєднанні традиційних та інноваційних засад організації навчання та виховання студентів. Розвиток його інноваційності залежить, перш за все, від зміцнення традиційної освітньої підготовки інноваційним характером діяльності студентів — майбутніх соціальних працівників та від зміцнення партнерських зв'язків з фахівцями соціальних закладів (організацій) державного та недержавного підпорядкування, що є носіями інноваційного досвіду з організації соціальної роботи. Важливість такої діяльності спричинено необхідністю врахування потреб роботодавців щодо змісту підготовки майбутніх фахівців та налагодження партнерських стосунків з закладами вищої освіти [7]. Сприяння

реалізації інновацій в освітньому процесі, за переконанням І. І. Коновальчука [2], забезпечується «виробленням власної стратегії розвитку на основі унікальності своєї місії, цілей діяльності, оптимізації і розширення власних ресурсів та зростання інноваційної компетентності педагогів» [2], оскільки «провідними моделями стають інтеграція, інноваційні мережі, обмін знання й швидке навчання» [2]. Саме тому, задля реалізації та розширення ресурсних можливостей підготовки соціальних працівників необхідно задіяти увесь досвід її організації та здійснити коректування кожного виду діяльності (аудиторної й позааудиторної навчальної та соціально-виховної) щодо інтеграції традиційних й інноваційних форм і методів в умовах створеного інноваційного освітнього середовища університету.

Спробу розкриття особливостей удосконалення підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери в аспектах предметно-модульної та практичної її складової, дозволило виявити шляхи оновлення, які традиційно зорієнтовані на теоретичну та науково-дослідницьку діяльність [11, с. 36]. Щодо переваг удосконалення освітнього середовища університету для підвищення якості підготовки соціальних працівників було визначено [11, с. 37–40]:

- поєднання теорії та практики соціальної роботи як одного з найважливіших питань підготовки фахівців соціальної сфери, оскільки студенти найкраще оцінюють такі навчальні модулі, які ґрунтуються на теоретичних знаннях, тоді як методи дослідження, що пов'язані з практичною діяльністю та застосування знань і умінь в науковій та практичній діяльності є недостатньо оціненими;

- розширення науково-методичного забезпечення підготовки фахівців соціальної сфери, особливо тих навчальних матеріалів, навчальних посібників, підручників, методичних рекомендацій, роздаткових матеріалів, які дозволяють студентам опанувати навчальні дисципліни та здійснювати наукові дослідження в галузі соціальної роботи;

- розширення видів індивідуальної роботи та її науково-методичного забезпечення, оскільки це є важливим при проходженні різних видів практики, що у підсумку впливатиме на виконання курсових проектів й бакалаврських робіт [11, с. 37–40].

Зрозуміло, що пошук шляхів розширення ресурсного забезпечення підготовки соціальних працівників безпосередньо впливає на подальший розвиток певного потенціалу інноваційного освітнього середовища університету. Зазначимо, що саме інноваційність освітнього середовища в університеті не може не передбачати оптимального розширення існуючих ресурсів та залучення «нових» засобів та можливостей підготовки соціальних працівників до майбутньої професійної підготовки.

Розглядаючи підготовку соціальних працівників у контексті нашого дослідження та в ракурсі інших досліджень, зазначимо «певний вплив об'єктивних та суб'єктивних передумов на розкриття її ресурсів, можливостей та засобів щодо створення певного освітнього середовища» [6, с. 118]. Так, підготовка соціальних працівників як елемент цілісної системи вищої освіти знаходиться у постійному розвитку, який здійснюється на основі накопиченого досвіду фахової освіти та

наявного життєвого й професійного досвіду майбутнього фахівця. Одночасно «ресурсом» корегуючих впливів для подальшого удосконалення підготовки соціальних працівників виступає:

- суб'єктний досвід реалізації власних можливостей або обмежень, що зосереджується на прояві потенціалу засобами творчості, креативності, інноваційності;
- переусвідомлення соціальної значущості благодійної діяльності та суб'єктного досвіду волонтерства, що сприятиме створенню умов для самостійного вибору шляхів самовизначення й самореалізації.

Що стосується можливостей як характеристик підготовки соціальних працівників, то йдеться про вірогідність впливів передумов на збереження або зміни особистості майбутнього працівника та середовища підготовки, що й буде характеризувати її результативність, а саме:

- розуміння й осягнення реальної соціальної дійсності через суб'єктний вимір соціальних проблем та соціально небезпечних явищ;
- усвідомлення суперечностей соціального розвитку особистості в сучасному суспільстві, що забезпечує суб'єктну активність щодо їх розв'язання.

З точки зору засобів, то їх ціннісно-сміслова спрямованість забезпечується впливом трансформаційних змін на особистість майбутнього соціального працівника, і в той же час виступає відповідним показником реалізації можливостей підготовки щодо актуалізації потенціалу соціальних працівників, оскільки забезпечується:

- визначення системи цінностей і способів перетворення власної особистості, інших людей, суспільного життя в цілому, що сприяє суб'єктно зваженим професійним орієнтаціям;
- конкретизація інтеграційних зв'язків у системі «особистість-середовище», що має зберегти або змінити суб'єктний статус майбутнього соціального працівника.

Отже, завдяки конструктивному впливу умов на здійснення підготовки соціальних працівників, орієнтованість підготовки на створення та функціонування інноваційного освітнього середовища забезпечує прояв соціальної суб'єктності та потенціалу особистості майбутніх фахівців.

Переорієнтація професійної діяльності соціальних працівників на інноваційні процеси у соціальній сфері повинна знайти відображення в організації й змістовості підготовки через оновлення усіх її складових, що забезпечує розробку та впровадження до освітнього процесу специфічних елементів змісту, форм й технологій аудиторної та позааудиторної навчальної й соціально-виховної діяльності. Контекст інноваційної проблематики стає конструктивною основою, що об'єднує міждисциплінарну ціннісну спрямованість стратегічних перспектив щодо їх виокремлення та особливостей впливу на створення спеціально-організованих умов та ресурсів як освітнього середовища університету, так і інноваційного освітнього середовища підготовки соціальних працівників (табл. 1).

Таблиця 1.

Вип. 2(7)

**Стратегії щодо створення інноваційного освітнього середовища
підготовки соціальних працівників**

<i>Стратегії</i>	<i>Цінності інноваційного освітнього середовища</i>
Партнерська взаємодія усіх учасників освітнього процесу та фахівців соціальних закладів	<ul style="list-style-type: none"> - спільна проектно-інноваційна діяльність у сфері надання соціальних послуг; - формування досвіду співпраці з партнерами-учасниками освітнього процесу; - розширення інноваційного досвіду; - організація простору для науково-практичної співпраці та проходження практики і стажування;
Залучення викладачів до інноваційної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> - підвищення значення інновацій для освітнього процесу та соціальної роботи; - розширення предметного змісту навчальних дисциплін з соціальної роботи; - розвиток фахових компетенцій викладачів дисциплін з соціальної роботи; - розширення інноваційних практик аудиторної та позааудиторної діяльності студентів
Підтримка процесу актуалізації інноваційного потенціалу майбутніх соціальних працівників	<ul style="list-style-type: none"> - зростання інноваційної активності студентів; - розширення можливостей щодо вибору форм позааудиторної навчальної та соціально-виховної діяльності; - дотримання морально-етичних ціннісних орієнтирів соціальної роботи; - дотримання особистісно-орієнтованих цінностей професійної соціалізації; - визначення пріоритетних напрямів інновацій в соціальній роботі

Зазначимо, що стратегії інноваційного освітнього середовища підготовки соціальних працівників не можуть не передбачати результативного й оптимального застосування ресурсних можливостей стосовно підвищення якості освіти в галузі соціальної роботи. Саме тому, цінності інноваційного освітнього середовища підготовки виступають як норми взаємодії усіх учасників освітнього процесу, тоді як стратегії стають підґрунтям удосконалення підготовки соціальних працівників. Це орієнтує систему підготовку фахівців соціальної сфери на пошук спеціально-організованих умов й ресурсів для варіативного застосування методів навчання й викладання та організаційних форм, які спрямовують освітній процес на зростання інноваційного потенціалу у майбутніх соціальних працівників. Проте, об'єднання ресурсних можливостей та спеціально-організованих умов підготовки соціальних працівників задля зростання інноваційного потенціалу студентів потребує реалізації принципів управління інноваційною діяльністю [5, с. 65].

Інноваційне освітнє середовище підготовки соціальних працівників розширює можливості усіх учасників освітньої діяльності завдяки основним стратегіям, реалізація яких вимагає комплексного науково-методичного забезпечення.

Отже, виокремлення стратегій виступає потужним інструментом визначення принципів для створення інноваційного освітнього середовища підготовки соціальних працівників, в якому має бути розроблена система комплексного науково-методичного забезпечення з реалізації ключових характеристик динамічної природи інновацій.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, розроблені стратегії інноваційного освітнього середовища підготовки соціальних працівників мають передбачати результативність й оптимальність застосування ресурсних можливостей стосовно підвищення якості освіти в галузі соціальної роботи. Перевагою розроблених стратегій є уявлення про розширення можливостей усіх учасників освітньої діяльності, реалізація яких вимагає комплексного науково-методичного забезпечення, що і є предметом подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карпова Ю. А. Введение в социологию инноватики. Учеб. пособие. Санкт-Петербург: Питер, 2004, 192 с.
2. Коновальчук І. І. Сутнісні ознаки інноваційного середовища загальноосвітнього навчального закладу. *Педагогіка вищої та середньої школи*: зб. наук. праць. Кривий Ріг. 2013. Вип. 39. С. 216–222.
3. Лапин Н. И. Теория и практика инноватики. Учеб. пособие. Москва: Университетская книга. Логос, 2008. 328 с.
4. Набатова О. О. Соціальні інновації: поняття, види, суб'єкти. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. 2011. №6. С.58–66.
5. Савельчук І. Б., Бирик Д. Д. Соціальне лідерство як підґрунтя для розвитку партнерської взаємодії в освітньому середовищі університету. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2018. Вип.25. С.119–125.
6. Савельчук І. Б. (2016). Підготовка соціальних працівників за сучасних умов: інноваційні тенденції. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. Педагогічні науки*. 2016. Вип.1(83). С.117–122.
7. Шарата Н. Г. Теорія і методика управління інноваційно-педагогічною діяльністю у вищих навчальних закладах: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.06. Старобільськ, 2016. 596 с. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/579/Sharata.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
8. Шуст Н. Б. Соціальна парадигма інноватики. *Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. Філософія*. 2014. С.158–162.
9. Шуст Н. Б. Соціальні інновації в умовах сучасних суспільно-політичних трансформацій в Україні. *Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. Філософія*. 2015. С.107–110.
10. Якубін О., Пікалюк Д. (2014). Деякі теоретичні аспекти вивчення соціальних інновацій: поширення, закріплення, вимірювання. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2014. Вип. 3/4 (23/24). С.147–152.
11. Alifanoviene D. Potentiality of socio-educational study programmes' improvement at lithuanian universities. *Social welfare*. 2011. №1(1). С. 35–43.
12. Jonathan Appel, Dohee Kim-Appel. Towards a Transdisciplinary View: Innovations in Higher Educat. *International Journal of Teaching and Education*, 2018. Vol. VI(2). P. 61–74. DOI: 10.20472/TE.2018.6.2.004

13. Kim Carlotta von Schönfeld, Wendy Tana. Re-evaluating the power of social learning and social innovation: an application to transport / *Transportation Research Procedia*. 2019. №41, PP.184–186. URL: <https://edepot.wur.nl/513830>

14. Social Innovation A Decade of Changes. European Commission, 2014. [www.Document]. URL [http: https://espas.secure.europarl.europa.eu/orbis/sites/default/files/generated/document/en/social_innovation_decade_of_changes.pdf](http://https://espas.secure.europarl.europa.eu/orbis/sites/default/files/generated/document/en/social_innovation_decade_of_changes.pdf)

REFERENCES

1. Karpova, Yu. A. (2004). Vvedeniye v sotsyolohiyu ynnovatyky. Sankt-Peterburg: Pyter, 192. [in Russian].
2. Konovalchuk I. I. (2013). Sutnisni oznaky innovatsiinoho seredovyscha zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu. [Essential features of the innovative environment of a secondary school]. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly – Higher and secondary school*. Kryvyi Rih: DVNZ «Kryvorizkyi natsionalnyi universytet», 39, 216–222. [in Ukrainian].
3. Lypyn, N. Y. (2008). Teoriya y praktyka ynnovatyky. Moskva: Unyversytetskaia knyha. Lohos, 328. [in Russian].
4. Nabatova, O. O. (2011). Sotsialni innovatsii: poniattia, vydy, subiekty. *Visnyk Natsionalnoi yurydychnoi akademii Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho – Journal of Yaroslav Mudryi National Law University*, 6, 58–66. [in Ukrainian].
5. Savelchuk, I. B., & Bybyk, D. D. (2018). Sotsialne liderstvo yak pidgruntia dlia rozvytku partnerskoi vzaiemodii v osvithomu seredovyschi universytetu. [Social leadership as a basis for the development of partnerships in the educational environment of the university]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova – Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Serii 11. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika*, 25, 119–125. [in Ukrainian].
6. Savelchuk, I. B. (2016). Pidhotovka sotsialnykh pratsivnykiv za suchasnykh umov: innovatsiini tendentsii. [Training of social workers in modern conditions: innovative trends]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu im. Ivana Franka – Journal of Zhytomyr Ivan Franko State University. Pedahohichni nauky*, 1(83), 117–122. [in Ukrainian].
7. Sharata, N. H. (2016). Teoriia i metodyka upravlinnia innovatsiino-pedahohichnoiu diialnistiu u vyshchykh navchalnykh zakladakh. *Doctor's thesis*. Starobilsk, 596. URL: <http://dSPACE.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/579/Sharata.pdf?sequence=1&isAllowd=y> [in Ukrainian].
8. Shust, N. B. (2014). Sotsialna paradyhma innovatyky. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu – Scientific Journal Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Filosofiia*, 158–162. [in Ukrainian].
9. Shust, N. B. (2015). Sotsialni innovatsii v umovakh suchasnykh suspilno-politychnykh transformatsii v Ukraini. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu – Scientific Journal Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Filosofiia*, 107–110. [in Ukrainian].
10. Iakubin, O., & Pikaliuk, D. (2014). Deiaki teoretychni aspekty vyvchennia sotsialnykh innovatsii: poshyrennia, zakriplennia, vymiriuvannia. *Visnyk NTUU «KPI» – Journal of NTUU «KPI». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*. 3/4 (23/24), 147–152. [in Ukrainian].
11. Alifanoviene, D., (2011). Potentiality of socio-educational study programmes' improvement at lithuanian universities. *Social welfare*, 1,1, 35–43.
12. Jonathan Appel, Dohee Kim-Appel (2018). Towards a Transdisciplinary View: Innovations in Higher Educat. *International Journal of Teaching and Education*, Vol. VI(2), pp. 61–74. , DOI: 10.20472/TE.2018.6.2.004
13. Kim Carlotta von Schönfeld, Wendy Tana (2019). Re-evaluating the power of social learning and social innovation: an application to transport / *Transportation Research Procedia*. 41, 184–186. URL: <https://edepot.wur.nl/513830>
14. *Social Innovation A Decade of Changes* (2014). European Commission, [www.Document]. URL [http: https://espas.secure.europarl.europa.eu/orbis/sites/default/files/generated/document/en/social_innovation_decade_of_changes.pdf](http://https://espas.secure.europarl.europa.eu/orbis/sites/default/files/generated/document/en/social_innovation_decade_of_changes.pdf)